

- на самоотделяне и на приобщаване. "Вътре" - за 1990 - 91 г. най-видими бяха самоопределянето, идентификацията, обособяването на големите традиционни групи по верски или етнокултурен признак. Сега този процес слиза към нови слоеве от мнозинството - напр. след власите, но при тях вече изявите на осъзнатата различност не повтарят модела на турците (или мюсюлманите) - влизане в политическото пространство, а търсят тип сдружение, което да съответствува както на традиционната им родова организираност, така и на представите им за действена властова позиция. Роенето, "люценето", обособяването сега обхваща и отвътре всички малцинствени общности - било поради осъзнаване на различия в интересите (напр. между турците в Разградско и Кърджалийско); било поради различия във въздействията на обкръжението (при помаците например, където новосъздадените по териториален признак групи декларират различна етническа идентификация: източно-родопските твърдят, че са българи, Гоце делчевските - турци, а велинградските - нито българи, нито турци, а перси, траки или нещо друго, но различно); било поради различия в традиционния стереотип на поведение, където при почти неизменна етническа принадлежност се търси адекватност на себемисленето и самочувствието (споменатите вече власи от Родопите се разграничават от дунавските власи, въпреки че и двете групи се самоопределят като българи).

Отграничаването "навън" също има нови характеристики през тези години. Мечтаният Запад (т.е. всички "развити капиталистически страни") не посреща благосклонно ни българите, ни другите наши сънародници. Поради самозатварянето на Запада надписът "българин" ни отвори очите за неподозираната и непредизвикана наша "затвореност". Оказали се не-допуснати, не-еднакви, не-равни, а "гладни, мръсни, зли", ние можем обаче да се разхождаме свободно в обградения ни вакуум и да гледаме оттам на себе си, можем да опитваме да се опишем. Но вече не само чрез негативното "ние сме по-долни от западниците", а и чрез описание на принадлежащото ни пространство, на възможностите и способностите ни, на нашата различност, която не е само зло или поне не е сама по себе си зло. Исторически ние не сме в Европа. Исторически тя, отвреме - навреме, когато ѝ е изгодно, е идвала и идва при нас. Ние все повече осъзнаваме, че търсим "социалната Европа", оная Европа, за която доскоро на висок глас твърдахме,